

УДК 94(100=161.2):[061.2:32]:316.485.8
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.01.076>

СВІТОВИЙ КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ: КРИЗИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Анна ВАХНЯНИН

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3111-6183>

магістриня історії, асистентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра світової історії модерного часу,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: anya.vahnyanyn@gmail.com

Тривалий час ідеологічні та політичні розбіжності в середовищі зарубіжних українців перешкоджали їх консолідації. Врешті-решт у 1967 р. постав Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ) як позапартійна координаційна надбудова західної української діаспори, в лавах якої об'єднали практично усі організації з різних країн-поселень українського народу. Однак ця інституція кілька разів зіштовхнулася з загрозою розколу. У цій статті простежено передумови та причини конфліктів, які загрожували збереженню СКВУ, а також шляхи їх вирішення. Проаналізовано роль окремих осіб та структур у їх розпалюванні та подоланні, виокремлено інструменти для запобігання та розв'язання кризових ситуацій у СКВУ.

Мета статті — виокремити вплив непорозумінь в середовищі політичних організацій діаспори на функціонування СКВУ та визначити інструменти для їх подолання і збереження цієї інституції. *Джерельну базу* наукової розвідки склали документи Центрального державного архіву зарубіжної українки та Центрального державного архіву громадських об'єднань та українки, збірки опублікованих документів Другого, Третього, Четвертого Конгресів, інтерв'ю та спогади членів СКВУ. *Об'єктом* дослідження є Світовий Конгрес Вільних Українців, а *предметом* — кризові моменти в цій організації та інструменти для їх розв'язання.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, багатфакторності, теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні

Ключові слова: українська діаспора, Світовий Конгрес Вільних Українців, консолідація, Микола Плав'юк, Аскольд Лозинський, ОУН.

Anna VAKHNIANYN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3111-6183>

Assistant, Ivan Franko National University of Lviv,
Department of World History of the Modern Time,
1, University street, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: anya.vahnyanyn@gmail.com

THE WORLD CONGRESS OF FREE UKRAINIANS: CRISES AND WAYS TO OVERCOME THEM

Introduction. For a long time, ideological and political disagreements among Ukrainians abroad hindered their consolidation. Eventually, in 1967, the World Congress of Free Ukrainians (WCFU) was established as a non-party coordinating superstructure of the Western Ukrainian diaspora, which united almost all organizations from different countries of the Ukrainian people's settlements in its ranks. However, this institution was faced with the threat of a split several times.

Problem Statement. The most significant threat to the dissolution of the WCFU existed during the Second Congress in 1973 and in 1983 during the Fourth Congress.

Purpose. The purpose of this article is to determine the impact of misunderstandings within the political environment of the Ukrainian diaspora on the functioning of the WCFU and to determine the tools for overcoming them and preserving this institution.

Methods. The principles of historicism, multifactoriality, theoretical analysis, generalization, and comparison lay the ground for our study.

Results. In this article, the prerequisites and reasons for conflicts that threatened the preservation of the WCFU are traced, as well as the ways to resolve them. The role of specific individuals and structures in fueling and overcoming these conflicts is analyzed, and tools for preventing and resolving crisis situations within the WCFU are highlighted.

Conclusion. Most of the crisis moments in the WCFU broke up due to the aspirations of individual political factions to have greater influence in the coordinating structure. This was most often evident in the formation of the leadership of the WCFU, where various associations lobbied for their candidates. In our opinion, the role of a key compromise-seeking instrument was played by Article 23 of the Statute, according to which delegates must make decisions of the Congress by consensus. This encouraged them to engage in mutual concessions in crafting resolutions and decisions, ensuring a balance between member organizations and preventing the WCFU from splitting into a majority and a minority.

Keywords: Ukrainian diaspora, World Congress of Free Ukrainians, consolidation, Mykola Plaviuk, Askold Lozynskyj, OUN.

Вступ. На Першому Світовому Конгресі Вільних Українців (СКВУ) у листопаді 1967 р. вистворили організаційну надбудову всього зарубіжного українства з метою координації їх зусиль задля ефективної допомоги українському народу. З огляду на розбіжності в середовищі українських політичних партій та громадських організацій, консолідація в рамках єдиної «парасолькової» організації стала серйозним успіхом. СКВУ репрезентував усю українську західну діаспору, мав підтримку з боку північноамериканських політиків, ініціював проведення ряду політичних та культурних заходів, зокрема на захист українських дисидентів. Водночас між організаціями-членами СКВУ спалахували конфлікти, через які координаційна надбудова стояла на порозі розбиття. З огляду на це, *метою* пропонованої статті є простежити генезу кризових ситуацій у СКВУ та шляхи їх вирішення.

Політичні непорозуміння в середовищі зарубіжних українців досліджували Дмитро Решетченко [1] та Мирослава Лендзел [2], однак їхній вплив на консолідацію діаспори в рамках СКВУ не був об'єктом окремого дослідження в сучасній історіографії, що й формує *актуальність* цієї теми. *Джерельну базу* наукової розвідки склали документи Центрального державного архіву зарубіжної україніки [3; 4] та Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки [5; 6; 7], збірки опублікованих документів Другого, Третього, Четвертого Конгресів [8; 9; 10; 11; 12], інтерв'ю та спогади членів СКВУ [13; 14; 15; 16].

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму й багатофакторності, теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні.

Основна частина. Задум створення координаційного осередку всього українства постала в 1920-х рр. в середовищі політичної еміграції. Вперше запропонували скликати Всеукраїнський конгрес у травні 1920 р. на Раді Українського національного державного союзу (організація, що об'єднувала усі соціалістичні партії Української Народної Республіки (УНР) [17, с. 208]. Його запланували провести у жовтні 1920 р., але через відмову діячів Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) втілити ідею не вдалося. По закінченні Другої світової війни кількість українців в еміграції значно зросла, як і усвідомлення необхідності утворення координацій-

ного осередку для них. Комітет Українців Канади (КУК) та Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) з 1944 р. співпрацювали над створенням інституції, відповідальної за проведення конгресу. В той же час у Європі зберігся поділ на чотири основних політичних центри, навколо яких гуртувалася вся українська політично-свідома еміграція. Перші два — це антагоністи в національно-визвольних змаганнях 1917—1921 рр.: екзильний уряд УНР та гетьманці; інші дві групи становили відлами Організації українських націоналістів — бандерівці і мельниківці [1, с. 113]. Для полагодження українського суспільно-політичного життя в Європі у ранзі посередника прибув президент КУК о. Василь Кушнір. Зрештою у результаті тривалих переговорів у 1946 р. українські політичні осередки в Європі увійшли до складу Координаційного українського комітету, який би мав реорганізувати Державний Центр (ДЦ УНР) у всеєвропейську українську надбудову [18].

Згаданий компроміс у Європі уможливив скликання 18—21 листопада 1947 р. у Нью-Йорку за участі делегатів від УККА, КУК, Товариства Прихильників Української Культури в Бразилії, Репрезентаційного Комітету Українців Аргентини, Парагваю, Уругваю, представників окремих країн Європи Панамериканську Українську Конференцію (ПАУК), яку перетворили в постійно діяльну організацію на чолі з головою КУК о. Василем Кушніром для скликання Всеукраїнського конгресу. Водночас для реалізації поставленої мети ПАУК знадобилося 20 років через чвари між політичними організаціями. *«Подальші переговори тривали довго — сильні організації вимагали співмірних прерогатив, слабкіші — гарантій, а інші — політичного впливу. Крім того, справа ускладнювалась тією обставиною, що концепцію створення СКВУ запропонував Андрій Мельник — голова Проводу Українських Націоналістів (мельниківців), а новий Конгрес також повинен був включати організації, які мали відношення до ОУН-бандерівців»* [13] — згадував майбутній голова Комісії Прав Людини (КПЛ) СКВУ Ярослав Білак. Зрештою бажаного компромісу вдалося досягнути та скликати у листопаді 1967 р. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців, який став символом української єдності.

Однак вже на Другому Конгресі в листопаді 1973 р. спалахнув конфлікт, який поставив під за-

грозу подальше існування СКВУ. Вперше він проявився на конгресовому банкеті третього листопада 1973 р., коли під дріб'язковим приводом сидіння на недостатньо почесних місцях голова ОУН(б) Ярослав Стецько та президент УНР в екзилі Микола Лівіцький його демонстративно покинули [8, с. 410]. Вдруге увечері четвертого листопада при обранні керівного складу СКВУ під час завершення робочої частини Конгресу. Голова Номінаційної Комісії Ігнат Білінський представив склад керівних органів СКВУ до схвалення за принципом узгодження. Враховуючи важливу роль у організації Першого Конгресу та його шестирічну працю у Президії СКВУ, КУК висунув на посаду Президента провідного діяча «мельниківського» крила ОУН М. Плав'юка. Побоюючись зростання впливу ОУН(м), представники ОУН(р) та УНР в езилі категорично відмовилися підтримати цю кандидатуру [15, с. 165]. Таким чином СКВУ постав перед загрозою розпаду. *«Я зарядив і договорився з готелем, що ми будемо мати ще одну Сесію в неділю рано. Дати їм ще одну нагоду дійти до порозуміння»* [14], — згадував передсідник Конгресу Я. Білак про свої заходи задля збереження СКВУ.

Вранці наступного дня делегати Конгресу продовжували пошук компромісу для формування керівного складу СКВУ. Спершу М. Плав'юк відкликав свою кандидатуру на посаду Президента та навіть члена Президії. Однак КУК категорично відмовився підтримувати список членів Президії без його постаті [15, с. 165]. Тоді Номінаційна Комісія запропонувала перенести керівні органи СКВУ на найближчу каденцію до США та поставила на голосування склад, запропонований УККА. Однак цю пропозицію також не підтримали [3, арк. 120]. Полагодження настільки затягнулося, що заброньований час оренди конференц-залу закінчився, адміністрація готелю в знак протесту кілька разів вимикала світло [16], а частина делегатів почала від'їздити. Зрештою Я. Білак повідомив, що радіо «Вісті з України» ще вчора оповістило: *«...фашистське збіговисько у Торонті розпалося»* [14]. Він закликав не вестися на маніпуляції радянських агентів та зберегти СКВУ.

Кризу розв'язав так званий *«проект митрополитів»* митрополитів Максима Германюка та Мстислава Скрипника, які запропонували Президію з осідком у Торонто у складі Президента о. В. Кушніра,

його заступників М. Плав'юка, С. Савчук, Василя Кирилюка, скарбника Франка Мартинюка та представників молодшого покоління Юрія Шимка на генерального секретаря, а Юрія Даревича на члена Президії [15, с. 167]. Делегати підтримали ці кандидатури, опісля новообраний президент взяв слово та запевнив і надалі віддано працювати на благо української громади [3, арк. 120]. Після чого виконання гімну *«Ще не вмерла Україна»* о 22:00 Другій СКВУ закрили.

На Третньому Конгресі у листопаді 1978 р., врахувавши досвід попереднього з'їзду, каденцію президента СКВУ розділили на дві частини між членами ОУН(м) та ОУН(б) М. Плав'юком та Іваном Базарко. Спершу посаду голови СКВУ обіймав М. Плав'юк, а І. Базарко виконував обов'язки першого заступника, а в другій половині навпаки [9, с. 180]. Однак у 1979 р. М. Плав'юка паралельно обрали головою *«мельниківського»* Проводу Українських Націоналістів (ПУН) [15, с. 188]. Відповідно до постанови Першого Конгресу, лідери політичних партій не могли очолювати організаційну надбудову. З того часу члени ОУН(б) вимагали його, аби він вийшов зі складу керівних органів СКВУ. При тому М. Плав'юк приступив до обов'язків очільника ПУН лише 1981 р. після передачі функцій Президента Іванові Базарку, ставши його заступником.

Значно більший деструктив в роботі керівних органів СКВУ спричинив конфлікт та розкол в його організації-засновниці та крайовій центральній репрезентації українців у США — УККА. 12 жовтня 1980 р. на XIII-ому Конгресі УККА новообране керівництво сформували лише з представників Українського Визвольного Фронту (*організаційна надбудова громадських і політично-ідеологічних, молодіжних, жіночих та інших організацій, що пов'язані з ОУН Степана Бандери*), тим самим порушивши статут та баланс сил між представниками *«бандерівської»* та *«мельниківської»* орієнтації. В знак протесту 27 організацій вийшли з складу УККА та створили Комітет правопорядку УККА, а 1983 р. — альтернативну *«парасолькову»* організацію Українську Американську Координаційну Раду (УАКР) [2, с. 69]. В результаті цього УККА опинився під контролем ОУН(р) та перестав представляти всю українську громаду в США [1, с. 160].

На Третньому Конгресі 1978 р. членами Президії Секретаріату СКВУ від УККА обрали Ігната Білинського, Романа Трача, Івана Олексина, Романа Дряжньовського, Івана Флиса та Богдана Гнатюка. Однак, у березні 1981 р. Крайова Рада УККА повідомила про заміну двох останніх, через невизнання ними обраного новообраного Проводу, на Стефанію Букшовану та Олексу Калиника. В свою чергу І. Флис, Б. Гнатюк та деякі члени Президії не визнали цих змін [7, арк. 11 зв.]. Це ускладнило роботу керівних органів СКВУ та суттєво загальмувало підготовку Четвертого Конгресу. До прикладу у 1982 р. не скликали Пленарну Сесію Секретаріату [7, арк. 12].

12 березня 1983 р. на ширшому засіданні Президії вдалося дійти компромісу, а саме, дозволено І. Флису та Б. Гнатюку залишитися в її складі до кінця каденції Третього СКВУ та визнано склад делегації УККА, запропонований 1981 р. Крайовою Радою. Оскільки представництво українців США зросло до восьми, Конгрес Українців Канади (КУК) додав ще двох своїх делегатів — Миколу Кушпету та Леоніда Філя [6, арк. 239]. Згаданий компроміс уможливив 22 квітня на наступному засіданні Президії сформувати Підготовчий Комітет для організації Четвертого Конгресу та скликати Пленарну Сесію Секретаріату 23 квітня 1983 р. в Торонто, на якій схвалили розширення складу Президії. В той же час ця Пленарна Сесія підкреслила невирішеність конфлікту між «бандерівцями» та «мельниківцями».

По-перше, їх невдоволення викликали публікації в друкованому органі «мельниківських» Організації державного відродження України (ОДВУ) та Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (ІСНО) «Самостійна Україна», в яких Акт відновлення Української Держави названий «необдуманим, непідготованим актом» [19], а окремі члени ОУН—УПА звинувачені в колабораціонізмі з нацистами [5, арк. 77]. Після цього до Президії СКВУ надійшли листи від установ-членів з вимогою позбавити ІСНО та ОДВУ членства в Конгресі [7, арк. 22]. На сторінках «бандерівської» преси пропонували УККА на знак протесту вийти зі складу СКВУ у випадку невиконання цього ультиматуму. Напередодні Четвертого СКВУ 5 листопада 1983 р. на ширшому засіданні Президії Секретаріату цю суперечку спробували поладнати шляхом компромісу,

а саме, без посилання на конкретну статтю в журналі закликали не публікувати матеріали з дискредитацією УПА [15, с. 192].

По-друге, член ОУН(р), Генеральний секретар СКВУ Василь Безхлібник виповів невдоволення висловами та діями генерала Петра Григоренка, який обіймав посаду голови закордонного представництва Української Гельсінської Групи (УГГ) та тісно співпрацював з Комісією Прав Людини (КПЛ) СКВУ. Власне через це діяльність останньої здебільшого концентрувалася на захисті прав членів УГГ в СРСР, а не всіх політичних в'язнів, зокрема членів УПА [5, арк. 130]. Поглядам націоналістів суперечило і те, що генерал вважав винними у злочинах проти українців комуністичних чиновників, а не російський традиційний імперіалізм, а також спільно із російськими дисидентами підписав покайну заяву за злочини в Катині [15, с. 192].

З огляду на ці конфлікти та маючи досвід Другого Конгресу, коли міжпартійні чвари ледь довели до розколу, представник Українського лікарського товариства Північної Америки Степан Ворох висловив необхідність змін щодо 23 пункту Статуту СКВУ, відповідно до якого всі рішення приймаються за узгодженням [5, арк. 192]. 27 листопада 1983 р. на нарадах Статуткової Комісії цю пропозицію розглянули, але не ухвалили [4, арк. 70]. Як згадував один з учасників цього засідання А. Лозинський: «...Я був за тим, що трохи попрацюємо, будемо сидіти довше, але якщо в когось буде меншість і більшість, тоді та меншість відступить...» [16]. Він зазначив, що зберігши цю статтю «...СКВУ ніколи не був розбитий» [16], на відміну від УККА.

Наступна суперечка спалахнула 12 травня 1983 р. після надходження листа до Президії Секретаріату СКВУ від УАКР з проханням визнати її як репрезентанта українських організацій США, надати статус члена та включити її представників до Комісії підготовки Четвертого Конгресу, погодившись сплатити внесок у його фонд [10, с. 26]. Це викликало негативну реакцію в представників УККА та знову спровокувало міжпартійні чвари в керівних органах СКВУ. З огляду на напруження в українському політичному світі, передсідником Четвертого Конгресу, який відбувся у грудні 1983 р., обрали досвідченого Я. Білака. Вважаємо, це рішення вдалим, з огля-

ду на його професіоналізм, продемонстрований під час модерування конгресів КУК та Другого СКВУ. Сам Я. Білак згадував: «...мене Господь обдарив, може, талантом ведення зборів різних, особливо контраверсійних» [14].

Ще під час урочистостей під час відкриття Конгресу член Спілки Української Молоді Америки Аскольд Лозинський порушив питання публікацій у «Самостійній Україні» на тему УПА та запропонував включити у порядок денний Другої Пленарної Сесії дискусію на тему «Справа протестів проти знеславлювання боротьби українського народу» [11, с. 49], що викликало бурхливу дискусію. Представники націоналістичних організацій наполягали на розгляді цього питання з метою довести свою правоту, решта вважали цю справу загрозою для єдності та функціонування СКВУ та непідвладну її юрисдикції [11, с. 55]. Це питання винесли на голосування, на якому погодили включити в програму Конгресу.

Під час дискусії організації наближені до ОУН(р) вимагали осудити та виключити з складу СКВУ ІСНО та ОДВУ, ті ж виправдовувалися. Дуже доречно підмітив Ілля Демиденко: «...осудити за негідну поведінку як тих, так і других. Це є брак культури, нічого іншого. Бо можна розглядати справу, але в інший спосіб. Тому от скажемо. Асоціація Правників Америки пропонувала свої послуги розглянути ці непорозуміння. Передайте їм врешті» [12, с. 138]. Зрештою дискусія погодилися на створення комісії на чолі з С. Ворохом для розгляду цієї справи у складі: митрополит Максим, владика Василь, Тарас Дурбак від Пласту, по два представники від ІСНО та ОДВУ. Напрацьована ними резолюція по суті збігалася із вердиктом ширшої Сесії Секретаріату від 5 листопада 1983 р., адже у ній відкинули необ'єктивне висвітлення провідних постатей революційного руху і закликали не публікувати матеріалів, які знеславлювали поодинокі періоди визвольної боротьби та провокували конфлікти [20]. В ретроспективі ініціатор дискусії А. Лозинський високо оцінив її розв'язку, яка уможливила зберегти СКВУ, а відповідно і західну українську діаспору цілісною [16].

Висновки. Отож конфлікти в розрізних політичних осередках тривалий час перешкождали утворенню координаційної надбудови для всього українства. В ході тривалого пошуку компромісу вдалося

у 1967 р. сформувані СКВУ, який репрезентував усіх українців у вільному світі, напрацьовував єдину стратегію розвитку зарубіжного українства та тактику дій для лобювання інтересів народу. Попри те, що СКВУ став уособленням консолідації української діаспори, декілька разів організація стояла на порозі розбиття через продовження непорозумінь в середовищі політичних партій. Вважаємо, збереження СКВУ здобутком зарубіжних українців, адже координаційна надбудова в умовах бездержавності створила єдину візію діяльності зарубіжних українців та координувала їхні зусилля для її втілення.

Здебільшого кризові моменти у СКВУ спалахували через прагнення окремих політичних угруповань мати більший вплив у координаційній надбудові. Найчастіше це проявлялося при формуванні керівного складу СКВУ, коли те чи інше об'єднання лобювало своїх кандидатів. На нашу думку, роль ключового інструменту пошуку компромісу виконувала 23-стаття Статуту, згідно з якою делегати повинні приймати рішення Конгресу за узгодженням. Це підштовхувало їх до взаємних поступок при напрацюванні ухвал та резолюцій, що забезпечували збереження балансу між організаціями-членами та запобігали розколу СКВУ на більшість та меншість.

1. Решетченко Д. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: передумови реорганізації (1945—1948 рр.). *Український історичний журнал*. 2018. № 3. С. 111—123.
2. Лендєл М. Досвід самоорганізації української етнічної групи в США. *Карпатський край: історико-краєзнавчий журнал*. 1998. № 1—2 (118). С. 64—71.
3. *Центральний державний архів зарубіжної українки* (далі — ЦДАЗУ). Ф. 36. Оп. 1. Спр. 4: Документи (протокол наради підготовчого комітету, програма, списки організацій, делегатів, представників ЗМІ, правильники нарад, статут, протокол, фінансові звіти, резолюції, списки членів Секретаріату, комюніке, газ. статті про перебіг конгресу, проект збірника матеріалів та ін.) Другого СКВУ. 14 квітня 1973—30 вересня 1985. 198 арк.
4. ЦДАЗУ. Ф. 36. Оп. 1. Спр. 31: Документи (призначення, протоколи нарад, доповнення і зміни до статуту та ін.). 22 квітня 1974—27 листопада 1983. 71 арк.
5. *Центральний державний архів громадських об'єднань та українки* (далі — ЦДАГОУ). Ф. 429. Оп. 1. Спр. 16: Документи (лист-повідомлення, стенограма) XVI Пленарної сесії (23 квітня 1983 р.). 15 березня—23 квітня 1983 р. 136 арк.

6. ЦДАГОУ. Ф. 429. Оп. 1. Спр. 18: Документи (протоколи, порядок наряд, проекти, розподіл обов'язків, листи з організаційних питань та ін.) Президії Секретаріату. 2 січня 1979—27 березня 1987. 292 арк.
7. ЦДАГОУ. Ф. 429. Оп. 1. Спр. 20: Звіти про діяльність Президії Секретаріату, листи щодо підготовки звітів комісій. 10 березня 1978—23 листопада 1988. 109 арк.
8. Бенкет. *Другий Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали*. Гол. ред. Василь Дідюк. Торонто; Нью-Йорк, Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1986. С. 410—411.
9. Сьома Пленарна Сесія 23—26 листопада 1978. *Третій Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали*. Ред. Василь Верига. Торонто; Нью-Йорк; Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1988. С. 177—183.
10. Репрезентація Українців Америки у СКВУ. *Четвертий Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали*. Ред. Василь Верига. Торонто; Нью-Йорк; Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців. 1991. С. 25—26.
11. Відкриття IV Світового Конгресу Вільних Українців. Перша Пленарна Сесія 30 листопада 1983 р. *Четвертий Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали*. Ред. Василь Верига. Торонто; Нью-Йорк; Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців. 1991. С. 39—64.
12. Друга Пленарна Сесія, 1 грудня 1983 р. *Четвертий Світовий Конгрес Вільних Українців: матеріали*. Ред. Василь Верига. Торонто; Нью-Йорк; Лондон: Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців. 1991. С. 87—125.
13. Білак Я. Спомини колишнього голови Комісії прав людини про створення і діяльність СКУ. *Новий шлях. Українські Вісті*. 16 серпня 2017 р.
14. Білак Я. (1927 р. н.). Записав Пилип Сохань, місто Торонто, провінція Онтаріо, 24 травня 2016. Доступ надав *The Ukrainian Canadian Research & Documentation Centre (UCRDC)*.
15. Плав'юк М. *Україна — життя моє: в 3 т. Т. 1. Від селянського сина — до державника*. Терен В., Хорунжий Ю. Київ: Видавництво ім. О. Теліги. 2002. 350 с.: іл.
16. Лозинський А. (1952 р. н.). Зап. Анна Вахнянин, місто Львів, 20 жовтня 2023 р.
17. Бурачок Л. Осип Назарук. *Західно-українська народна республіка. 1918—1923. Уряди. Постаті*. Гол. ред. Ярослав Ісаевич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2009. 350 с.
18. Комунікат Координаційного Українського Комітету. 1946. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/26496/file.pdf> (дата звернення: 19.12.2023).
19. Куропась С. Відзначення 30 червня 1941 і Америка. *Самостійна Україна*. Липень—вересень 1981.
20. IV Світовий Конгрес Вільних Українців закінчився під знаком узгодження і примирення. *Свобода*. 6 грудня 1983 р.

REFERENCES

- Reshetchenko, D. (2018). State Center of Ukrainian People's Republic in Exile: Preconditions for Reorganization (1945—1948). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 111—123 [in Ukrainian].
- Lendel, M. (1998). Experience of self-organization of the Ukrainian ethnic group in the USA. *Karpatskyi kraj: istoryko-kraieznavchyi zhurnal 1—2 (118)*, 64—71 [in Ukrainian].
- Central State Archives of Foreign Archival Ukrainica (TsDA-ZU)*. Fund 36. Description 1. Case 4: Documents (protocol of the meeting of the preparatory committee, program, lists of organizations, delegates, media representatives, meeting rules, regulations, financial statements, resolutions, lists of members of the Secretariat, communique, newspaper's articles about the congress, draft collection of materials etc). April 14, 1973—September 30, 1985 [in Ukrainian].
- Central State Archives of Foreign Archival Ukrainica (TsDA-ZU)*. Fund 36. Description 1. Case 31: Documents (appointments, minutes of meetings, additions and changes to the charter, etc.). April 22, 1974—November 27, 1983 [in Ukrainian].
- Central State Archive of Public Associations and Ukrainians (TsDAHO)*. Fund 429. Description 1. Case 16: Documents (communication letter, transcript) of the XVI Plenary Session (April 23, 1983). March 15—April 23, 1983 [in Ukrainian].
- Central State Archive of Public Associations and Ukrainians (TsDAHO)*. Fund 429. Description 1. Case 18: Documents (protocols, order of business, projects, distribution of responsibilities, letters on organizational issues, etc.) of the Presidium of the Secretariat. January 2, 1979—March 27, 1987 [in Ukrainian].
- Central State Archive of Public Associations and Ukrainians (TsDAHO)*. Fund 429. Description 1. Case 20: Reports on the activities of the Presidium of the Secretariat, letters on the preparation of commission reports. March 10, 1978—November 23, 1988 [in Ukrainian].
- Didiuk, V. (Ed.). (1986). Banquet. *Second World Congress of Free Ukrainians: proceedings* (Pp. 410—411). Toronto; New York; London: The Secretariat of the World Congress of Free Ukrainians [in Ukrainian].
- Veryga, V. (Ed.). (1988). *Third World Congress of Free Ukrainians: proceedings* (Pp. 177—183). Toronto; New York; London: The Secretariat of the World Congress of Free Ukrainians [in Ukrainian].
- Veryga, V. (Ed.). (1991). Representation of Ukrainians of America in the WCFU. *Fourth World Congress of Free Ukrainians: proceedings* (Pp. 25—26). Toronto; New York; London: The Secretariat of the World Congress of Free Ukrainians [in Ukrainian].

- Veryga, V. (Ed.). (1991). Opening of the IV World Congress of Free Ukrainians, First Plenary Session, November 30, 1983. *Fourth World Congress of Free Ukrainians: proceedings* (Рр. 39—64). Toronto; New York; London: The Secretariat of the World Congress of Free Ukrainians [in Ukrainian].
- Veryga, V. (Ed.). (1991). Second Plenary Session, December 1, 1983. *Fourth World Congress of Free Ukrainians: proceedings* (Рр. 87—125). Toronto; New York; London: The Secretariat of the World Congress of Free Ukrainians [in Ukrainian].
- Bilak, Ya. (2017, August 16). Memories of the former head of the Human Rights Commission about the creation and activities of the UWC. *New Pathway Ukrainian News* [in Ukrainian].
- Bilak, Ya. (1927). Recorded by Pylyp Sohan, City of Toronto, Ontario, May 24, 2016. Access provided by The Ukrainian Canadian Research & Documentation Center (UCRDC) [in Ukrainian].
- Plaviuk, M., Teren, V., & Khorunzhyi, Yu. (Eds.). (2002). From a peasant son to a statesman. *Ukraine is my life* (Vol. 1). Kyiv: Vydavnytstvo im. O. Telihy [in Ukrainian].
- Lozynskyi, A. (1952). Recorded by Anna Vahnyanin, city of Lviv. October 20, 2023 [in Ukrainian].
- Burachok, L., & Isaievyeh, Ya (Ed.). (2009). Osyp Nazaruk. *Western Ukrainian People's Republic. 1918—1923. Governments. Figures. 1918—1923*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha [in Ukrainian].
- Communication of the Coordination Ukrainian Committee*. 1946. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/26496/file.pdf> (Last accessed: 19.12.2023) [in Ukrainian].
- Kuropas, S. (1981, July—September). Commemoration of June 30, 1941 and America. *Samostiina Ukraina* [in Ukrainian].
- (1983, December 6). The IV World Congress of Free Ukrainians ended under the sign of reconciliation. *Freedom*.